

UDK 81'255.4:7.093
811.111:811.163.43].09

Primljeno: 30. 09. 2019.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Selma Đuliman

SEMANTIČKA TRANSPOZICIJA HUMORA U PREVODU TV SERIJE "BLACKADDER" NA BOSANSKI JEZIK

U radu se razmatra formiranje semantičkih polja u dijalozima iz TV serije Blackadder, u okviru semantičke teorije humora Victora Raskina, i to na dva načina: u tekstu-izvorniku na engleskom jeziku i u prevodu na bosanski jezik. U okviru zadanog korpusa se prepoznaju semantički relevantne binarne opozicije koje ova teorija podrazumijeva, kao i transformacije koje se realiziraju tokom prevodilačkog postupka. Polazni okvir za uspostavljanje binarnih opozicija je Raskinov model tri konceptualne kategorije semantičkih okvira: uobičajeni, ograničeni i pojedinačni.

Ključne riječi: semantika; humor; *Blackadder*; lingvističke teorije humora

UVOD

Semantička teorija humora Victora Raskina jedna je od najopsežnijih teorija humora (uz Opću teoriju verbalnog humora Salvatorea Attarda i Victora Raskina). Nakon uvodnih riječi o humoru u lingvistici i o Raskinovoju teoriji, u radu ćemo se pozabaviti analizom humornih mjesta u engleskom jeziku, te razmotriti da li je i u kojoj mjeri moguće semantički ostvariti humorno mjesto i u prevodu na bosanski jezik. Treba naglasiti da naš cilj nije da ocijenimo je li neka scena više ili manje smiješna: humor u okviru semantičkih istraživanja se zasniva prvenstveno na pojmu nekongruentnosti,

a ne na psihološkim manifestacijama koje određeno humorno mjesto može (i ne mora) izazvati kod ljudi.

Kao korpus se koriste dijaloške liste iz TV serije *Blackadder*, a koje su okupljene u knjizi *Blackadder: The Whole Damn Dynasty*. Odabir je izvršen na osnovu izuzetne popularnosti koju ova televizijska serija ima među publikom na području bivše Jugoslavije. Smatramo da je uspješan prevodilački postupak jedan od ključnih razloga što je popularna *Crna Guja* prihvaćena u sredini kulturalno prilično drugačijoj od anglosaksonske.

U svim navedenim slučajevima prevod lingvističkih termina i tekstova je autoričin, osim ukoliko se drugačije ne naglasi. Izvornik se u uvodnom dijelu rada nalazi u fusnoti. Za ovakav postupak smo se odlučili jer su lingvistička istraživanja humora kod nas u okviru Raskinove *semantičke teorije humora* izuzetno rijetka, te želimo otvoriti mogućnost da se ponude i neka druga prevodilačka rješenja u odnosu na ona koja se nalaze u ovom tekstu. Isto tako, svi lingvistički termini koji se koriste u uvodnom dijelu rada pisani su kurzivom, dok su semantički čvorovi, naravno, pisani velikim slovima.

1. OSNOVNE DEFINICIJE HUMORA I HUMORNIH ELEMENTATA U LINGVISTICI

Fenomen humora je predmet naučnih istraživanja u mnogim oblastima, od filozofije i psihologije, preko medicinskih nauka, sve do lingvistike. Prije nego što predstavimo teoriju humora koju ćemo primijeniti na korpus u ovom tekstu, potrebno je objasniti šta je humor i na koji se način taj pojam razlikuje od smijeha. U tom smislu navest ćemo razmatranje lingviste Salvatorea Attarda, jednog od najvećih svjetskih teoretičara humora, čije stavove i prihvatamo.

U knjizi *Linguistic Theories of Humor* (1994) Salvatore Attardo naglašava da je nemoguće ponuditi sveobuhvatnu definiciju humora. Štaviše, cijelo je jedno poglavlje svoje čuvene knjige posvetio eksplikaciji teze da je "(...) nemoguće ponuditi 'a priori' definiciju kategorije humora (...)"¹ (Attardo 1994: 3). On je u svojim razmatranjima analizirao brojne definicije i na kraju kao najprecizniju pragmatičku definiciju prihvatio onu Catherine Kerbrat-Orecchioni (1981), po kojoj je humor diskurs čiji je perlokucijski efekat smijeh (Attardo 1994: 13). Drugim riječima, sve što je namijenjeno da bude smiješno jeste humor (iako, naravno, sve što je namijenjeno da

¹ "(...) it is impossible to define 'a priori' the category of humor (...)"

bude smiješno ljudi ne moraju tako i doživjeti). Dakle, smijeh se javlja kao rezultat humora (iako, ne samo tada – smijati se možemo, na primjer, čak i kada osjećamo strah) pa se može reći da je humor mentalni fenomen, dok je smijeh neuropsihološka manifestacija (Attardo 1994: 10).

Isto tako, potrebno je naglasiti da se u ovom tekstu analizira fenomen verbalnog humora², a to podrazumijeva da se cijeli humoran efekat postiže usmenom formom (Palmer 1994: 79), bilo da je u pitanju pričanje vica, ili neki drugi oblik dijaloške razmjene (dramski tekst, „živi“ razgovor, itd.). Nas interesira ne samo da semantički odredimo i analiziramo humorno mjesto koje utiče na kognitivne agente³ kojima je maternji jezik engleski, nego i oblik transformacije koji prevodioci moraju postići u jeziku, sve u pokušaju da izazovu humoran efekat i kod kognitivnih agenata čiji je maternji jezik bosanski.

2. SEMANTIČKA TEORIJA HUMORA VICTORA RASKINA

Lingvist Victor Raskin je razvio svoju *semantičku teoriju humora* (SSTH) i objavio je 1985. godine u knjizi *Semantic Mechanism of Humor*, a Salvatore Attardo je ocijenio kao “epistemološki najmoćniju i najperspektivniju teoriju koja postoji u polju lingvističkog izučavanja humora”⁴ (Attardo 1994: 207).

Raskin teoriju razvija na temelju transformacijske gramatike Noama Chomskog, i to od polazišta da neki govornik može odrediti da li je tekst smiješan ili ne, baš kao što može utvrditi da li određena rečenica pripada nizu gramatičkih rečenica (kompetencija govornika). Lingvistički posmatrano, teorija podrazumijeva perlokutivni efekat humora koji se može naći u određenom tekstu (Austin 1975; Attardo 1994).

Glavna hipoteza teorije glasi:

Tekst se može okarakterizirati kao nosilac šale ukoliko su oba (sljedeća) uslova zadovoljena: i) Tekst je kompatibilan, u cijelosti ili dijelom, sa dva različita semantička okvira ii) Dva semantička okvira sa kojima je tekst kompatibilan su u opoziciji (...).

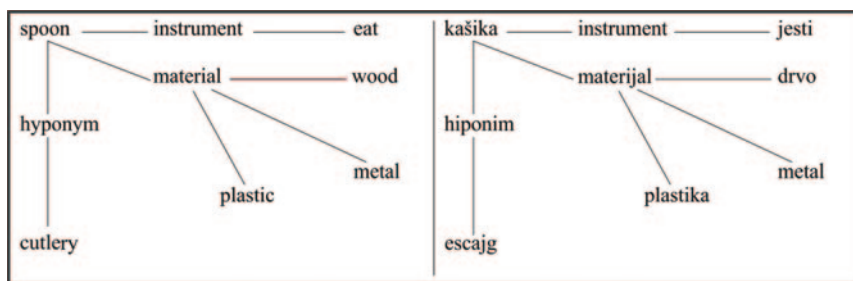
² VERBAL HUMOR

³ Ovaj termin (engl. COGNITIVE AGENT) nalazimo kod lingviste Tima de Meyja (2005: 69-88), a prihvatamo ga iz razloga što smatramo da je humor kognitivni proces koji podrazumijeva da recipijent šale (ili učesnik u humorom razgovoru) shvata humor nakon što interpretira ono što mu se kaže ili ono što čuje/vidi. Dakle, humor je rezultat kognitivnih napora recipijenata, te ćemo na svim mjestima u ovom radu recipijente humora označavati terminom kognitivni agenti.

⁴ “... the SSTH is the most powerful epistemologically and promising theory available in the field of linguistic-based humor research.” (Attardo 1994: 207)

*Smatra se da se dva okvira sa kojima je neki tekst kompatibilan preklapaju u potpunosti ili djelomično s ovim tekstom.*⁵ (Raskin 1985: 99)

Attardo (1994) navodi da SSTH podrazumijeva da je *semantički okvir*⁶⁷ organizirani dio informacije u najširem smislu. To je organizirana kognitivna struktura koja pruža govorniku informacije o raznim aktivnostima i načinima na koje se obavljaju zadaci. Sam termin vuče korijene iz psihologije, a počeli su ga koristiti i lingvisti poput Fillmorea, Chafea, Raskina, itd. Raskin (1985) smatra da je svako semantičko logičko značenje moguće grafički prikazati leksičkim čvorovima⁸ i semantičkim vezama među čvorovima, te da sva semantički logička značenja jednog jezika daju jedan neprekidni grafički prikaz u kojem je leksički pojam neke riječi domen unutar tog grafikona, gdje je ta određena riječ centralni čvor. Predstavio je domen kontinuiranog grafikona, gdje su leksički pojmovi povezani strelicama (slika 1):



Slika 1: Primjer semantičke mreže

(Ovo je grafička adaptacija izvornog Raskinovog dijagrama, a preuzeta je iz: Attardo 1994: 202.; vlastiti prevod ponuđen u paralelnom dijagramu.)

U pitanju je *semantička mreža*⁹ koja sadrži sve informacije koje govornik ima o svojoj kulturi (Attardo 1994: 202). Po Raskinu, svaka semantička teorija mora da se sastoji iz svih semantičkih okvira dostupnih govorniku, i iz niza pravila po kojima govornik kombinira te okvire. Ukoliko se kombiniranjem dođe makar do jedne

⁵ "A text can be characterized as a single-joke-carrying-text if both of the [following] conditions are satisfied: i) The text is compatible, fully or in part, with two different scripts ii) The two scripts with which some text is compatible are said to overlap fully or in part on this text." (Raskin 1985: 99)

⁶ *script*

⁷ Bitno je istaći da se termin *script* koji Raskin koristi u literaturi još javlja i kao *frame*, *schema* ili *domain*. Prevodi variraju među autorima [Cf. Prčić (2010); Prodanović Stankić (2016)...].

⁸ *nodes*

⁹ *semantic network*

koherentne interpretacije, smatra se da je značenje ostvareno (Attardo 1994). U tom smislu, Raskinova teorija humora funkcioniše tako da se kombiniranje semantičkih mreža nekada susretne i sa dijelovima teksta koji su kompatibilni sa "više od jednog čitanja", odnosno, mogli bi se uklopiti u više od jednog semantičkog značenja (Attardo 1994: 201).

Semantički okviri se uvijek nalaze u *binarnoj opoziciji*. Raskin (1985: 113-127) ove opozicije svrstava u tri klase: *stvarno/nestvarno*¹⁰, *normalno/nenormalno*¹¹ i *moгуće/nemoгуće*¹². Unutar te tri klase on navodi pet najčešćih opozicija: *dobro/loše*¹³, *život/smrt*¹⁴, *opsceno/neopsceno*¹⁵, *novac/bez novca*¹⁶, *visok/nizak rast/držanje*¹⁷. Naravno, u stvarnom svijetu, niz je različitih mogućnosti ostvarenja semantičkih opozicija unutar tri osnovne klase, što može da varira i individualno i kulturološki.

Kako bismo dalje ilustrirali Raskinovu teoriju, poslužiti ćemo se njegovim čuvenim modelom – šalom o pacijentu i ljekarevoj ženi: "Da li je doktor kod kuće?", prošaputa pacijent bronhitičnim glasom. 'Ne,' šapatom odgovori doktorova mlada i lijepa žena. 'Slobodno uđite.'"¹⁸ (Raskin, 1985: 117). Attardo (1994: 206-207) objašnjava da bi analiza išla u nekoliko koraka: prvo slijedi aktivacija svih semantičkih okvira u tekstu. Drugi je korak aktivacija svih kombinatornih pravila koja će izvršiti selekciju semantičkih okvira, u zavisnosti od riječi koje oni sadrže (npr. PACIJENT, BOLEST, ŽENA, LIJEPA...).

Kada se govori o opoziciji, onda se slušalac suočava sa pitanjem zašto žena ljekara poziva pacijenta da uđe iako njen muž, doktor, nije u blizini (što je uslov koji mora biti ispunjen u procesu liječenja). Tu dolazi do kontradiktornosti i slušalac onda aktivira tzv. *konkurentni semantički okvir*¹⁹ (Raskin 1985: 125), odnosno, alternativno značenje, koje podrazumijeva da recipijent ponovno procjenjuje tekst. Tada se aktivira semantički okvir LJUBAVNIK, a opozicija se zasniva unutar klase *normalno vs nenormalno*, i to u potklasi *seks/ne-seks*²⁰.

¹⁰ actual/non-actual

¹¹ normal/abnormal

¹² possible/impossible

¹³ good/bad

¹⁴ life/death

¹⁵ obscene/non-obscene

¹⁶ money/no money

¹⁷ high/low stature

¹⁸ "Is the doctor at home?" the patient asked in his bronchial whisper. "No," the doctor's young and pretty wife whispered in reply. "Come right in." (Raskin 1985: 117)

¹⁹ competing script

²⁰ sex vs non-sex

U ovom slučaju, oba semantička okvira LJUBAVNIK i LJEKAR su potpuno kompatibilna sa tekstom i u međusobnoj su opoziciji, te se iz tog razloga, sa čisto lingvističkog stanovišta, ovaj tekst smatra humornim.

Inače, po Raskinu (1985: 81), semantički okviri se javljaju u tri konceptualne kategorije: *uobičajeni semantički okviri*²¹, odnosno uobičajeni postupci u određenim situacijama; *ograničeni semantički okviri*²² (njih dijele određene grupe ljudi) i *semantički okviri karakteristični za pojedince*²³ (semantički okviri zasnovani na ličnom iskustvu). Upravo su te tri vrste semantičkih okvira bitne za ovaj rad, s obzirom na to da oni podrazumijevaju kulturološke specifičnosti u najširem smislu, a mogu biti presudne za prevođenje humora.

Postoje *pokretači promjene semantičkih okvira*²⁴ (Raskin 1985: 114-117), koji se svrstavaju u dvije kategorije: *ambivalentni pokretači*²⁵ i *pokretači kontradikcije*²⁶. Ambivalentni pokretači su, zapravo, riječi koje se tiču homonimičnih i polisemičnih odnosa. Na primjer, šala u kojoj se spominje riječ *story* (engl. *priča, sprat*) sadrži ambivalentni pokretač semantičkog okvira²⁷: “What is the largest building in the world?

A. The library because it has the most stories” (David 2013: 86). Kognitivni agent u ovom slučaju aktivira dva moguća semantička okvira, a pokretač je *story*, riječ polisemičnog značenja. Očekivani završetak je odgovor u kojem se ističe visina zgrade/broj spratova, ali, slušaocu se predočava drugačiji semantički okvir koji je dio sadržaja engleske riječi *story* (PRIČA).

Ambivalentni pokretači, također, mogu biti i homofonični izrazi koji dovode do binarne opozicije, kao u vicu na našem jeziku. To je tzv. *kvazi-ambivalentnost*, a podrazumijeva fonetske odnose među riječima, što se može vidjeti u sljedećem primjeru, u kojem se aktiviraju dva ambivalentna semantička okvira (pridjev i prezime pjevačice): “Svi voze svoj auto, samo Neda Ukraden”. (<http://www.vicevi-dana.com/vicevi-Svi-samo-/20121122500> – 22. 8. 2019)

²¹ the scripts of common sense

²² restricted scripts

²³ individual scripts

²⁴ script-switch triggers

²⁵ ambiguous triggers

²⁶ contradiction triggers

²⁷ U ovom slučaju prevod bi podrazumijevao velike strukturalne promjene. Stoga smo odlučili da u uvodnom dijelu ovaj vic ne prevodimo, nego da ponudimo objašnjenje binarne opozicije.

3. ANALIZA KORPUSA

Scene koje su odabrane za analizu u ovom radu direktno su vezane za Raskinovu klasifikaciju semantičkih koncepata, a koja podrazumijeva tri nivoa. Napominjemo da cilj ovog rada nije statističko prikupljanje podataka o humornim mjestima u TV serijalu *Blackadder* – to bi bilo prikladno za ranije spomenutu Opću teoriju verbalnog humora. Ovdje bi takav pristup bio irelevantan. Dakle, ovdje nije u pitanju kvantitet nego vrsta odabranih scena koje su za ovu priliku istaknute kao predstavnice teksta a za prevodioce humora predstavljaju izazov zbog različite vrste transpozicije – semantičke ili šire lingvističke.

Naša je hipoteza da je *najteže ostvariti semantičku transpoziciju u okviru pojedinačnih i ograničenih semantičkih koncepata, a najlakše u slučaju uobičajenih*. Pri tome treba naglasiti da, s obzirom da je Bosna i Hercegovina evropska zemlja, te u svom kulturnomemorijskom obrascu njeguje i evropsku tradiciju, transpozicija određenih semantičkih polja koja bi, na primjer, za zemlje Dalekog Istoka bila dijelom ograničenog i/ili pojedinačnog kognitivnog koncepta, ovdje podrazumijeva uobičajeni, ili, u malom dijelu, ograničeni koncept. Iz tog razloga dalje u tekstu analiziramo iskaze u odlomcima koji su organizirani upravo na način da se ova najšira klasifikacija uzima u obzir: uobičajeni semantički okvir vs. ograničeni/pojedinačni semantički okvir.

3.1. Uobičajeni semantički okvir

Kada govorimo o uobičajenim semantičkim okvirima, treba na umu imati da oni: a) ne podrazumijevaju uvijek površan humor: u pitanju može biti izuzetno sofisticirana vrsta kognitivnog napora da se detektuju humorna mjesta (u našem slučaju, binarne opozicije), ali u pitanju su pojmovi za koje se pretpostavlja da su poznati kulturalnim krugovima širom svijeta, i b) da prevodilačka transpozicija može (i treba) podrazumijevati kompleksne intervencije na svim jezičkim nivoima. Međutim, humorno mjesto je jednako prepoznatljivo i ostvarivo.

U tom smislu, izdvajamo dva primjera za uobičajeni semantički okvir.

Primjer 1:

BLACKADDER: Right, Baldrick, let's try again, shall we? This is called adding. If I have two beans, and then I add two more beans, what do I have?

BALDRICK: Some beans.

BLACKADDER: Yes... and no. Let's try again, shall we? I have two beans, then I add two

more beans, what does that make?

BALDRICK: A very small casserole.

BLACKADDER: Baldrick, the ape creatures of the Indus have mastered this.
(Curtis, Atkinson 1998)

Primjer 2:

BLACKADDER: We're in the stickiest situation since Sticky the Insect got stuck on a sticky bun.

(Curtis, Atkinson 1998)

Sa semantičke tačke gledišta oba primjera pripadaju uobičajenom kognitivnom okviru zato što ne postoje nepoznati semantički čvorovi među svjetskim kulturološkim obrascima, bilo da su u pitanju matematičke operacije, bilo da su u pitanju situacije u kojima se insekti nađu kada ulete u neku ljepljivu masu. Dakle, u prvom primjeru, izdvajaju se sljedeći uobičajeni semantički okviri: normalno vs. nenormalno, iz razloga što je teško razumljivo kako to da neko ne može pratiti logički slijed koji se uspostavlja matematičkom operacijom, kao i moguće vs. nemoguće, budući da rezultat koji se nudi u ovom logičkom slijedu ni u kojem slučaju se ne može uzeti kao relevantan. Ovdje treba naglasiti da se pri analizi lišavamo mogućeg „filozofskog“ posmatranja slijeda razgovora, gdje bi se i odgovor koji je Baldrick ponudio mogao, u nekom kontekstu, smatrati tačnim, jer nešto \neq ništa. U ovom slučaju je u pitanju jasno određena matematička operacija koja bi bilo koju mogućnost osim one aksiomske isključila. Isto tako, ovi su široki semantički okviri u percepciji kognitivnih agenata izvor nekongruentnosti.

Nakon što se ta tačka odredi (a vrijedi istaći da ovdje opisujemo kognitivni proces kojeg, naravno, kognitivni agenti nisu ni svjesni), slijedi uspostavljanje binarnih opozicija koje dovode do razrješenja humornog mjesta. U prvom primjeru uspostavljaju se semantički okviri: SMART vs STUPID, FOOD vs NUMBER, HUMAN BEING vs APE CREATURE. Takve binarne opozicije omogućavaju kognitivnim agentima da shvate u kojim trenucima dolazi do prekida logičkih očekivanja, odnosno, iz kojeg razloga osoba, kojoj se postavlja izuzetno jednostavan zadatak, nije u stanju da pruži odgovor. U ovom slučaju je važno istaći da je najveća nekongruentnost prisutna upravo u binarnoj opoziciji FOOD vs NUMBER, jer se

semantički okvir FOOD ne očekuje u kontekstu dijaloške razmjene koja podrazumijeva rješavanje neke matematičke operacije.

Intelektualne karakteristike jednog od sagovornika se ističu u ovom slučaju poređenjem koje podrazumijeva binarnu opoziciju HUMAN BEING vs APE CREATURE. U intelektualnom repozitoriju se uglavnom smatra da su ljudska bića inteligentnija od čovjekolikih, tako da se humorni efekat samim poređenjem semantičkih okvira dodatno naglašava.

Kada je u pitanju prevodilački postupak, smatramo da aktivacija semantičkih polja počiva na istim osnovama kao i u engleskom jeziku. U tom smislu, transpozicije su izuzetno jednostavne, podrazumijevaju malu prilagodbu jela koje je poznato u Bosni i Hercegovini, a semantički čvorovi u potpunosti korespondiraju sa onim koji su analizirani u tekstu. Moguće prevodilačko rješenje u ovom slučaju bi bilo:

CRNA GUJA: U redu, Baldriče, hajde da probamo ponovo. Ovo se zove sabiranje. Ako imam dva zrna graha i dodam još dva, koliko zrna imam?

BALDRICK: Nekoliko.

CRNA GUJA: Da... i ne. Hajde da prokušamo ponovo, važi? Imam dva zrna graha i dodam još dva, šta dobijem?

BALDRICK: Malo gravče na tavče.

CRNA GUJA: Baldriče, majmunolika stvorenja s Inda su ovo savladala.

Drugi primjer bi nas mogao navesti na pomisao da se radi o ograničenom ili pojedinačnom semantičkom okviru. Razlog za to su zahtjevnije prevodilačke intervencije koje se moraju primijeniti kako bi se ovaj redak preveo. Međutim, iskustvo koje podrazumijeva ozbiljnu situaciju i 'iskustvo insekta' je dijelom općeg ljudskog poimanja i poznavanja svijeta. Stoga, prije nego što komentiramo mogućí prevodilački postupak, trebamo istaći da je u pitanju uspostavljanje uobičajenog kognitivnog okvira koji obuhvata osnovni semantički okvir normalno vs nenormalno i, unutar njega, binarne opozicije dobro vs loše i život vs smrt. Nekongruentnost u ovom primjeru se nalazi u poređenju situacije koja je izuzetno opasna ili krajnje prijeteca, a antropomorfizacijom se u engleskom jeziku još više naglašava takva vrsta neugodnosti. Zapravo, antropomorfizacija u ovom iskazu i jeste ključna za uspostavljanje nekongruentnosti, jer kada se nalazite u opasnosti kakva je ovdje očito u pitanju, obično se ne očekuje od ljudi da se šale. Naravno, kognitivnim agentima je u potpunosti jasno da je riječ o situaciji gdje samo viša sila može spasiti Crnu Guju i osobe s kojima se nalazi. Baš kao i insekta s kojim se poredi.

Kada je u pitanju semantička transpozicija, zaključak do kojeg dolazimo je isti kao i u slučaju Primjera 1. Dakle, uspostavljaju se binarne opozicije koje u sebi sadrže identične semantičke čvorove kao i u engleskom jeziku. Međutim, ovdje se od prevodioca zahtijeva vještina da u bosanski jezik prenese ne samo poređenje (kao lingvističku kategoriju), nego i aliteraciju. Takva intervencija svakako podrazumijeva posebno umijeće, ali, ukoliko se na pravi način promisli, rezultat će biti uspješan. Naše rješenje za Primjer 2 bi bilo: Situacija pipkavija nego onda kada se Insekt Pipkavac piccima zalijepio za ljepljivu krofnu.

U ovim primjerima, kako vidimo, semantički su okviri i čvorovi, bez obzira na različite mogućnosti prevodilačke transpozicije i napor, ipak poznati kao dio općeg ljudskog iskustva. U naredna dva primjera, razmotrit ćemo na koji se način semantički okviri uspostavljaju pri realizaciji humora u ograničenim/pojedinačnim kognitivnim okvirima.

3.2. Ograničeni/pojedinačni semantički okvir

U slučaju ograničenih/pojedinačnih semantičkih okvira odabrali smo također dva primjera koji podrazumijevaju da se semantička transpozicija u dva jezička iskustva neće podudarati, a to za posljedicu nosi i prevodilački postupak koji, pored manje ili više zahtjevnih uobičajenih jezičkih transpozicija, obuhvata i pronalaženje semantičkih okvira i čvorova koje će kognitivni agenti u Bosni i Hercegovini razumjeti, bar u određenoj mjeri, što će obezbijediti mogućnost realizacije humornog mjesta.

Primjer 3:

BALDRICK: [...] my father was a nun.

BLACKADDER: No, he wasn't.

BALDRICK: He was so, I know because whenever he was in court and the judge used to say 'Occupation', he'd say 'Nun'.

(Curtis, Atkinson 1998)

Primjer 4:

BALDRICK: And they've overthrown Nicholas the Second who used to be bizarre. BLACKADDER: Who used to be the Czar, Baldrick.

(Curtis, Atkinson 1998)

U primjerima 3 i 4 se radi o ambivalentnim pokretačima promjene semantičkih okvira, a koji se nalaze u lingvističkom iskustvu izvornih govornika engleskog jezika. Naime, ovdje zalazimo u sferu kvazi-ambivalentnosti, a suprotstavljeni odnosi među čvorovima su fonetsko-fonološke prirode.

Tako, u Primjeru 3, semantički čvor ČASNA SESTRA kulturološki ne predstavlja nepoznanicu ni anglofonim ni bosanskohercegovačkim kognitivnim agentima. Uspostavljanje osnovnog semantičkog okvira u ovom slučaju u engleskom jeziku se odvija u okviru klase moguće vs nemoguće, iz razloga što muškarci ne mogu biti časne sestre. Tu i leži semantička nekongruentnost, čije razrješenje nastupa onog trenutka kada kognitivni agenti shvate da su konkurentni semantički čvorovi NEGACIJA i ČASNA SESTRA, te da se ona javila usljed istog izgovora dva potpuno različita označena.²⁸ Svakako, u pitanju je kolokvijalni govor u engleskom jeziku koji podrazumijeva da se negacija izgovara na isti način kao i časna sestra. Dakle, govorimo o potpuno različitim lingvističkim kategorijama koje su izazvale nekongruentnost, stoga i kvazi-ambivalentnost.

Situacija sa konkurentnim semantičkim čvorovima je ista i u narednom primjeru: PRIDJEV vs DRUŠTVENI POLOŽAJ. Ova su dva čvora u binarnoj opoziciji u okviru klase normalno vs nenormalno (ne može se reći da je nemoguće govoriti o bizarnom caru, ali svakako nije baš uobičajeno). Semantički okvir u kojem su ova dva čvora suprotstavljena je visok/nizak. Ovdje je u pitanju ona vrsta ekstrema koja podrazumijeva visok društveni položaj, a – da se izrazimo jezikom kognitivne metafore – niske (karakterne) osobine. Naravno, kada je u pitanju binarna opozicija, govorimo samo u okviru lingvističkih klasa koje se mogu porediti, što se u ovom slučaju ne dešava: pridjevima se mogu okarakterizirati, ili se njima mogu porediti fenomeni koji pripadaju istoj semantičkoj kategoriji. Ovdje to, očito, nije slučaj, te se ponovo javlja kvazi-ambivalentnost.

Prevodilački izazov je ovdje izuzetno velik. Na koji način uspostaviti binarne opozicije u našem jeziku a da se sačuva humorno mjesto? Naravno, sam se tekst može prevesti i po cijenu gubljenja humornog mjesta, ali onda se smisao cijele scene gubi. Rješenje se nalazi u dinamičkoj ekvivalenciji, u kojoj „prevod (...) pažnju posvećuje ne izvornoj poruci, već reakciji primaoca. Može se reći da je to ono što bi bilingvalna ili bikulturalna osoba opisala kao ‘baš bismo tako rekli’. Međutim, bitno je naglasiti da dinamička ekvivalencija nije tek druga poruka koja je manje ili više slična izvornoj. To jeste prevod i kao takav mora jasno odražavati i značenje i namjeru izvornika“ (Sadiković 2017: 27). Naravno, u oba ova slučaja doći će do izražaja domišljatost

²⁸ Ovdje je jako bitno voditi računa da se ne radi o odnosima homonimije i/ili polisemije.

prevodioca, njeno/njegovo iskustvo i nivo obrazovanja. U narednim redovima nudimo prijedlog rješenja za ova dva primjera.

Primjer 3 (prevod):

BALDRICK: Moj je otac volio Niš.

BLACKADDER: Nije.

BALDRICK: Jes', jer kad god je bio u sudu i sudija kaže „zanimanje“, on kaže „niš“.

Primjer 4 (prevod):

BALDRICK: I onda su smaknuli Nikolaja II, koji je inače bio kvar.

BLACKADDER: Koji je inače bio car, Baldrick.

U rješenju koje smo ponudili, vidi se da je došlo do transpozicije u pogledu semantičkih čvorova: u prevodu Primjera 3 u opoziciji su NEGACIJA i GRAD. Ovdje treba naglasiti da se polisemičnost izraza javlja kada je u pitanju semem ZANIMANJE koji može, između ostalog, obuhvatiti značenje „posao koji se obavlja“ ili „interes za nešto“. Međutim, polisemični odnos u ovom slučaju nije relevantan za realizaciju humornog mjesta. Negacija *niš'* je u bosanskom jeziku, baš kao i *nun'* u engleskom jeziku dio kolokvijalnog govora. U tom slučaju je u prevodu sačuvan identičan semantički čvor kao i u izvorniku.

Kada je u pitanju rješenje ponuđeno u prevodu Primjera 4, u binarnoj opoziciji su IMENICA i DRUŠTVENI POLOŽAJ. Dakle, transpozicija je ovdje djelomično ostvarena s obzirom na to da se samo jedan dio binarne opozicije iz engleskog jezika prenio na bosanski. Međutim, percepcija nekongruentnosti postoji, kao i isti odnos fonetsko-fonoloških kategorija koje su dovele do kvazi-ambivalentnosti. Razrješenje nekongruentne situacije je i u slučaju anglofonih i u slučaju bosanskohercegovačkih kognitivnih agenata isto: Baldrick je ograničenog obrazovanja.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog rada je bio da u okviru zadanog korpusa prepoznamo semantički relevantne binarne opozicije koje *semantička teorija humora* Victora Raskina podrazumijeva. Rad nije osmišljen kao dio statističkog pristupa lingvističkim istraživanjima, iz razloga što je statističko istraživanje humornih mjesta zajedničkih različitim jezicima i kulturama primjerenije okvirima opće teorije verbalnog humora koju smo spomenuli na početku ovog rada. Svakako, to bi bio zanimljiv i hvalevrijedan napor koji će se, nadamo se, ostvariti u nekom od narednih istraživačkih projekata.

Analize ponuđene u ovom radu usmjerene su na utvrđivanje postavljene hipoteze da je *najteže ostvariti semantičku transpoziciju u okviru pojedinačnih i ograničenih semantičkih koncepata, a lakše u slučaju uobičajenih*. Hipoteza je potvrđena, uz komentar da uspješna transpozicija ovisi o iskustvu, obrazovanju i vještini prevodioca.

Ne treba pri tome izgubiti iz vida da uobičajeni semantički koncepti ne podrazumijevaju ni u kojem slučaju naivno poimanje prevoda – ne samo što se radi o jezičkim kategorijama koje su po prirodi izuzetno kompleksne, nego i stoga što je humor koji se javlja i u uobičajenim semantičkim konceptima nerijetko sve drugo osim jednostavan. Ipak, posao prevodioca djelomično olakšava činjenica postojanja zajedničkih kulturalnih iskustava.

Kada su u pitanju ograničeni/pojedinačni semantički okviri, naravno, nivo transpozicije je viši. Bilo da je u pitanju nivo same lingvističke transpozicije u slučaju kvazi-ambivalentnosti, bilo da je u pitanju transpozicija semantičkih polja. U ovakvim slučajevima, riječ je o dinamičkoj ekvivalenciji.

Na kraju, ističemo važnost prevoda lingvističke literature i pojmova koji se tiču istraživanja humora. S obzirom na to da je jedna od prepoznatljivosti Bosne i Hercegovine bogatstvo humora, od izuzetne je važnosti lingvistički ga istražiti te ponuditi i našoj i publici drugačijeg kulturalnog iskustva. U mjeri u kojoj je bitno prenositi humor široko rasprostranjenog anglofonog govornog područja u naš jezik, zbog obogaćivanja vlastitog kulturalnog obrasca, isto možemo tvrditi i za humor drugih, malih kultura.

LITERATURA

1. Attardo, Salvatore (1994), *Linguistic Theories of Humor*, Walter de Gruyter, Berlin
2. Austin, John Langshaw (1975), *How to Do Things With Words*, 2. izdanje, Harvard University Press, Harvard
3. Curtis, Richard, Rowan Atkinson (1998), *Black Adder – The Whole Damn Dynasty*, Michael Joseph, London
4. David, Jerry (2013), *1100+ Clean Jokes for Kids (And Adults of All Ages!)*, Laughing Pig, New York
5. De Mey, Tim (2005), "Tales of the Unexpected: Incongruity-Resolution in Joke Comprehension, Scientific Discovery and Thought Experimentation", *Logic and Logical Philosophy* 14, 69–88.
6. Kerbrat-Orecchioni, Catherine (1981), "Les usages comiques de l'analogie", *Folia Linguistica* 15(1), 163-183.
7. Palmer, Jerry (1994), *Taking Humor Seriously*, Routledge, London & New York
8. Prčić, Tvrтко (2010), "Mali englesko-srpski rečnik pragmatičkih termina", u: Vera Vasić, ur., *Diskurs i diskursi. Zbornik u čast Svenki Savić (399-415)*, Filozofski fakultet u Novom Sadu, Novi Sad
9. Prodanović Stankić, Diana (2016), *Verbalni humor u engleskom i srpskom jeziku*, Filozofski fakultet u Novom Sadu, Novi Sad
10. Raskin, Victor (1985), *Semantic Mechanisms of Humour*, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht
11. Sadiković, Amira (2017), *Klasici u prevodu: kratki osvrt*, "Malik" Books, Sarajevo

Izvori s interneta:

<http://www.vicevi-dana.com/vicevi-Svi-samo-/20121122500> (pristup: 22. 8. 2019)

SEMANTIC TRANSPOSITION OF HUMOUR IN THE TRANSLATION OF *BLACKADDER* TV SERIES INTO BOSNIAN

Summary:

The paper discusses the formation of semantic fields in dialogues from the Blackadder TV series, observed through Victor Raskin's Semantic Script Theory of Humour, in two ways: in the source-text in English and in the Bosnian translation. The corpus is also observed through semantically relevant binary oppositions which this theory entails, as well as transformations realised in the translation procedure. The initial framework for establishing binary oppositions is Raskin's model of three conceptual categories of semantic scripts: those of common sense, restricted and individual.

Keywords: semantics; humour; Blackadder; linguistic theories of humour

Adresa autora

Authors' address

Selma Đuliman

Filozofski fakultet u Sarajevu

selma.djuliman@gmail.com

